

30 років трудового стажу): Т. Абраїмова, заст. директора бібліотеки, І. Браславська, зав. відділом періодики, Г. Коротоножкіна, гол. бібліотекар відділу періодики, Н. Литвиненко, Т. Козак, Н. Бірюк, Т. Неділько, О. Гайдук, І. Голуб, Н. Таряник.

Флагманів бібліотечної справи можна називати і називати, тому що майже кожен працівник бібліотеки – це людина, закохана у свою справу і безмежно їй віддана. Тож, коли мені говорять, що Дніпропетровська ОУНБ – багата бібліотека, я відповідаю: "Так, багата, і в першу чергу людьми, які в ній працюють".

Для обласної універсальної наукової бібліотеки, як і для переважної більшості книгозбірень, дуже важливо бачити перспективу своєї справи. Це додає моральних сил, розкриває сенс творчої і повсякденної ру-

тинної праці, допомагає зрозуміти суспільну вагу власної діяльності. Ми розуміємо, що немає дрібниць ні в тому, як виглядає бібліотека, ні в тому, як виглядає бібліотекар. Ми освоюємо бібліотечний простір і мріємо бачити у своїй бібліотеці найсучаснішу техніку, відеомонітори, мати автовідповідач, сучасні виставкові вітрини.

Ми хочемо, щоб бібліотека була доступною, комфортною і демократичною. І тому своїм першочерговим завданням сьогодні вважаємо створення концепції бібліотеки нового типу.

ПЕРШИЙ ВСЕРОСІЙСЬКИЙ БІБЛІОТЕЧНИЙ З'ЇЗД: ДО ІСТОРІЇ ДОВІДКОВО-БІБЛІОГРАФІЧНОГО ОБСЛУГОВУВАННЯ НАСЕЛЕННЯ

ІСТОРІЯ БІБЛІОТЕЧНОЇ СПРАВИ

Перший з'їзд бібліотекарів на території Російської імперії став значною віхою у консолідації бібліотекарів, намітив шляхи розвитку бібліотек різних типів – від наукових до приватних. Багато уваги було приділено бібліографії як необхідному чиннику функціонування бібліотек та якісного обслуговування читачів. Хоча рекомендації з'їзду не були цілком реалізовані через соціальні бурі, що невдовзі грянули, матеріали з'їзду зберігають суттєву історичну цінність

ДОВІДКОВО-БІБЛІОГРАФІЧНЕ обслуговування (ДБО) населення – невід'ємна складова сучасної системи інформаційного сервісу бібліотеки. Воно належить до її обов'язкових функцій, є засобом забезпечення права користувачів на отримання інформації про склад бібліотечних фондів, наявність у них конкретних документів, на консультаційну допомогу у пошуку та відборі джерел інформації.

Питання історії довідково-бібліографічного обслуговування населення висвітлено у працях відомих сучасних вчених-бібліотекознавців Т. Васильєвої [2; 3], І. Моргенштерна [6; 7], П. Беркова [1], М. Садової [8], Р. Іваношиної [4]. Воно є традиційним видом інформаційної діяльності. Виникнення ДБО у бібліотеках Російської імперії, у складі котрої знаходилась Україна, фахівці відносять до XVIII сторіччя, коли з'явилося бібліотечне обслуговування у сучасному розумінні. Це підтверджують статутні документи бібліотек, де зазначалося, що обов'язком бібліотекаря є не лише видача замовлених книг, а й надання допомоги читачам у пошуку необхідних джерел інформації [5, 29]. Обсяги довідково-бібліографічної роботи у бібліотеках були на той час невеликими, обслуговування здійснювалося на базі книжкових фондів та каталогів. Бібліотекарі уточнювали бібліографічні відомості, підбирали літературу за окремими темами, розшукували необхідну фактографічну інформацію. Довідки читачам надавалися переважно в усній формі. Якщо до бібліотеки надходили письмові запити, то йшлося не про укладання бібліографічного списку, а про підбір літератури за певною тематикою. Списки книг лишались у бібліотеці як документи службового обліку.

Протягом

В. Зотова

XIX сторіччя методика виконання письмових запитів удосконалювалась. Списки літератури на замовлення читачів доповнювалися відомостями про статті та короткими анотаціями щодо змісту видань.

У другій половині XIX сторіччя у бібліотеках почали створюватися т. зв. "довідкові столи", де збиралися різноманітні словники, бібліографічні покажчики, календарі та інші видання довідкового характеру. Довідкові столи були призначені для вільного користування читачів і стали прототипами майбутніх довідкових відділів [5, 70].

Впродовж тривалого часу довідково-бібліографічне обслуговування користувачів не розглядалося бібліотекарями як окремий різновид бібліотечної роботи, і лише на початку XX століття воно привертає увагу бібліотечних працівників та стає предметом дослідження.

Вперше в Росії питання щодо необхідності виокремлення довідкового обслуговування користувачів і створення спеціальних довідкових відділів у структурі бібліотеки розглядалося на Першому всеросійському з'їзді з бібліотечної справи, який відбувся у червні 1911 року в Санкт-Петербурзі. У роботі з'їзду взяли участь 546 бібліотекарів, бібліографів, книговидавців, діячів народної освіти – представників різних регіонів Російської імперії. Серед учасників з'їзду були відомі бібліотекарі країни В. Банк, О. Браудо, П. Богданов, Б. Боднарський, К. Дерунов, С. Масловський, О. Торпов, А. Калишевський та ін. Україну на з'їзді представляли 29 делегатів серед яких: К. Рубинський, бібліотекар

Харківського імператорського університету, М. Сафронеев, бібліотекар Київського політехнічного інституту, К. Щєбров, помічник бібліотекаря Київського імператорського університету Св. Володимира, А. Криловський, бібліотекар Київської духовної академії, Д. Добра, завідувачка Київської "Дитячої бібліотеки" та ін. [9, ч.1, 24].

Ідея скликання всеросійського бібліотечного з'їзду належала Товариству бібліотекознавства (діяло з 1908 р.), яке спільно з Російським бібліографічним товариством здійснило всі організаційні заходи щодо його проведення. Адже на той час стало зрозумілим, що лише об'єднані зусилля бібліотечних діячів можуть сприяти вирішенню низки нагальних проблем, від розв'язання яких залежала подальша доля бібліотечної справи у країні.

Після отримання дозволу Міністерства внутрішніх справ на проведення заходу (жовтень 1910 р.) розпочалася інтенсивна підготовка до з'їзду, у процесі якої були утворені спеціальні комісії від академічних, публічних і народних бібліотек з метою вивчення стану цих закладів. Було підготовлено і розповсюджено серед них опитувальні листи з переліком питань, які передбачалося обговорити на з'їзді. На підставі аналізу отриманих відповідей комісії розробили програму з'їзду, до якої включили такі питання: стан і потреби бібліотечної справи у Росії взагалі, і зокрема у бібліотеках різних типів – академічних, публічних, народних і комерційних; шляхи розвитку та упорядкування бібліотечної діяльності; внутрішнє управління книгозбірнями різних типів; комплектування та зберігання бібліотечних фондів; правила користування бібліотеками; технологія бібліотечної роботи; кадрове забезпечення бібліотек; організація бібліографічної роботи; культурно-просвітницька діяльність.

Бібліотечний з'їзд працював протягом 1–7 червня 1911 р. у приміщенні Технологічного інституту у складі трьох секцій: державних, академічних і спеціальних бібліотек; публічних і народних бібліотек; приватних, комерційних. У контексті програми питання щодо організації роботи довідкових відділів було внесено до переліку обов'язкових [9, ч. 1, 12-13].

Привертає увагу доповідь бібліотекаря Імператорського Московського університету А. Калишевського з проблем створення довідкових відділів в академічних бібліотеках. Зокрема, йшлося про тісний взаємозв'язок між бібліографією і бібліотечним обслуговуванням і підкреслено, що бібліографія є необхідним інструментом бібліотечної роботи, оскільки обов'язком бібліотекаря є "постоянное содействие посетителям в их поисках за литературой того или другого предмета" [9, 112]. А. Калишевським було запропоновано виокремлювати у структурі бібліотек спеціальні довідкові відділи, де б збиралися не тільки бібліографічні покажчики, а й різноманітні довідкові видання, енциклопедії, біографічні словники тощо. На думку доповідача, розташовувати такий відділ доцільно поряд із каталожною кімнатою, що сприяло б не тільки пошуковій роботі, а й каталогізаційній, яка також потребувала бібліографічних довідок. Кількість довідково-

бібліографічних видань відділу залежатиме від типу бібліотеки й "особистої точки зору" її завідувача, але з огляду на досвід університетських бібліотек Відня, Геттінгена та бібліотеки Рум'янцевського музею, їхня кількість має бути максимальною. Також А. Калишевський висловив думку, що на фонд довідкового відділу необхідно скласти каталог, а краще два – алфавітний і предметний, які для повноти відображення інформації доповнювати відомостями з інших видань та періодики. Водночас доповідач висловився за створення при читальні локального довідково-інформаційного фонду з дублетних бібліографічних посібників. Йшлося і про друкований каталог довідково-бібліографічного відділу. Саме така структура бібліографічного апарату бібліотеки мала сприяти оперативному задоволенню читацьких запитів.

Таким чином, аналіз положень доповіді свідчить, що довідково-бібліографічне обслуговування розглядалося в ній як окремий напрям роботи бібліотечного закладу.

Підтвердженням актуальності розглянутої А. Калишевським проблеми стала доповідь Є. Добржинського про роботу бібліотеки Санкт-Петербурзького політехнічного інституту Імператора Петра Великого. Зокрема, йшлося про те, що при бібліотечі існує добре упорядкований довідковий відділ, який має не тільки довідкові та бібліографічні видання, а й навчальну літературу. Відділ функціонує у складі читальні та працює щоденно протягом 12 годин, забезпечуючи потреби професорсько-педагогічного складу і студентів інституту [9, Ч. 2, 58].

Позицію А. Калишевського підтримав також К. Рубинський, констатувавши, що "во многих академических библиотеках Справочные отделы в весьма жалком состоянии", і бібліотекарі через обмежену кількість бібліографічних покажчиків не знають, з чого розпочати створення довідкового відділу. Він зазначив, що з'їзду "необходимо указать кратчайший путь к этому" і вніс пропозицію щодо створення загального зведеного каталогу академічних бібліотек та зведеного каталогу бібліографічних покажчиків як основи для довідкової роботи бібліотек. Доцільність цього він обґрунтував, спираючись на досвід довідково-бібліографічної роботи бібліотек Німеччини [9, ч.1, 97].

У резолюції з'їзду по секції державних, академічних і спеціальних бібліотек було визнано за необхідне організувати довідкові бібліографічні відділи у бібліотеках зазначеного типу і рекомендовано започаткувати роботу щодо укладання зведеного каталогу російських бібліографічних покажчиків [9, ч.1, 197].

Проблеми довідкового обслуговування обговорювалися й на засіданнях секції публічних і народних бібліотек у контексті питань каталогізації та обслуговування читачів. Завідувачка Московської безплатної читальні А. Покровська, характеризуючи у своїй доповіді роботу публічних бібліотек Москви – читальні ім. І. С. Тургенева та ім. О. М. Островського, зазначала, що при комплектуванні їхніх фондів особлива увага приділялася довідковим виданням, книгам з прикладних наук, а також періодиці офіційного та ділового ха-

рактеру. Наявність добре укомплектованих фондів, у першу чергу науковою та навчальною літературою, пристосованість приміщень для роботи читачів та добре організовані довідкові відділи – все це сприяє залученню до читальні широкого кола інтелігенції, учнівської молоді, робітників та прислуги [9, ч. 2, 238-239]. У резолюціях з'їзду зазначалося, що довідкові відділи бажано створювати при всіх публічних та народних бібліотеках.

Питання організації довідкових відділів розглядалося також і на засіданні підсекції бібліотек для дітей. Її секретар О. Корольков повідомив, що при Будинку вчителя у Москві створюються педагогічний музей, довідково-педагогічне бюро, педагогічна бібліотека, а також заплановано організувати бібліотеку-читальню для дітей і улаштувати при ній довідковий відділ з питань дитячої літератури та методики дитячого читання [9, ч. 2, 369].

Визнаючи роль та значення бібліотеки у вихованні підростаючого покоління, а читання – важливим засобом формування розумових, моральних та естетичних якостей дитини, у резолюціях підсекції зазначалося про необхідність створення при бібліотеках для дітей довідкових відділів, які мали б комплектуватися бібліографічними покажчиками і рекомендаційними каталогами дитячої літератури, а також виданнями, що стосуються психології дитячого читання та методики його вивчення [9, ч. 1, 216].

Аналіз матеріалів з'їзду свідчить, що проблема довідково-бібліографічного обслуговування тією чи іншою мірою розглядалася представниками бібліотек всіх типів. Необхідність створення у структурі книгозбірень спеціальних довідкових відділів була підтверджена практичною роботою.

Довідково-бібліографічне обслуговування було визнано окремим різновидом обслуговування читачів, важливим для всіх типів бібліотек – від академічних до дитячих. Зазначалося, що від його подальшого роз-

витку залежить якість бібліотечного обслуговування в цілому. У цьому неабияке значення Першого всеросійського з'їзду з бібліотечної справи.

Однак рішення з'їзду щодо організації у бібліотеках довідкових відділів практично не були запроваджені у практику. Відсутність підтримки з боку держави і наступні історичні події стали тими об'єктивними чинниками, що загальмували на певний час розвиток довідково-бібліографічного обслуговування.

Список використаної літератури

1. Берков П. И. Библиографическая эвристика. – М., 1960. – 248 с.
2. Васильева Т.А. Развитие теории и практики справочно-библиографического обслуживания в универсальных научных библиотеках: Автореф. дис. ... канд. пед. наук: 05.25.03. – М., 1987. – 17 с.
3. Васильева Т.А. Состояние и тенденции развития общей ретроспективной библиографии и библиографического обслуживания специалистов в университетских научных библиотеках. – М., 1983. – С. 115-132.
4. Иваношина Р.И. Из истории справочно-библиографической работы двух крупнейших библиотек СССР // Библиотеки СССР: опыт работы. – М., 1959. – Вып. 2. – С. 76-95.
5. История Государственной ордена Трудового Красного Знамени Публичной библиотеки им. М.Е. Салтыкова-Щедрина. – Л.: Лениздат, 1963. – 453 с.
6. Моргенштерн И.Г. Изучение советским библиографоведением проблем справочно-библиографической работы (1959–1976 гг.) // Вопросы библиографоведения: Библиогр. работа б-к и общие проблемы теории и практики библиографии. – М., 1978. – С. 85-105.
7. Моргенштерн И.Г. Оптимизация справочно-библиографического обслуживания в советских библиотеках: Автореф. дис. ... д-ра пед. наук: 05.25.03. – М., 1989. – 18 с.
8. Садова М.А. В поисках книги. Библиографические розыскания при выполнении читательских требований. – М.: ВКП, 1963. – 84 с.
9. Труды первого Всероссийского Съезда по библиотечному делу [1-7 июня 1911 г.]: В 2 ч. – СПб., 1912. – Ч. 1. – 224 с.; Ч. 2. – 440 с.

НОВІ ШЛЯХИ ДО РОЗШИРЕННЯ ІНФОРМАТИВНОСТІ ДОВІДКОВО-БІБЛІОГРАФІЧНОГО ФОНДУ

СУЧАСНІ ТЕХНОЛОГІЇ

З

А останні роки наукові бібліотеки набули статусу інформаційних установ. Це зумовило якісні зміни у ланцюзі бібліотекар – користувач. Сьогодні до послуг вимогливого користувача наукової бібліотеки – найширша інформація, яку може надати комп'ютеризована бібліотека. Задоволення його найрізноманітніших наукових, професійних і освітніх запитів – основний зміст роботи відділу довідково-бібліографічного обслуговування (ВДБО) Національної бібліотеки України ім. В.І. Вернадського (НБУВ). Один із напрямів діяльності відділу – створення вторинного ресурсу, який є результатом вивчення потреб науковців та спеціалістів в інформаційно місткій електронній продукції.

Зростання масивів документних потоків постійно підвищує роль довідково-бібліографічного апарату (ДБА) бібліотеки як засобу навігації та бази інформаційного пошуку. Важлива його складова – довідково-бібліографічний фонд (ДБФ), основна частина котрого зосереджена у вищезазваному відділі, що є основним виконавцем і координатором довідково-бібліографічного обслуговування користувачів. Окремі галузеві частини ДБФ (це, як правило, стосується його довідкової складової) знаходяться у спеціалізованих структурних підрозділах (у залах природничих та технічних, гуманітарних наук, у відділах бібліотекознавства, стародруків та ін.). Увесь

В. Шкаріна